ilmiy-amaliy jurnal · ISSN 3093-8694

UDK 378.147:811.111’243:338.48

Rustamova Shoxista Sharifovna,
Samarqand davlat chet tillar instituti dotsenti, PhD

TURIZM SOHASI TALABALARIDA LINGVISTIK, PRAGMATIK VA DISKURSIV KOMPETENSIYALARNI INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODIK MODELI

Annotatsiya. Mazkur maqolada turizm sohasi talabalarida lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarni integrativ yondashuv asosida rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari tadqiq etiladi. Zamonaviy turizm ta’limida xorijiy tilni o‘rgatish grammatik bilimlar va lug‘at boyligini shakllantirish bilan cheklanmasdan, kasbiy vaziyatlarda samarali muloqot olib borish, kommunikativ maqsadga muvofiq nutqiy strategiyalarni tanlash va yaxlit diskurs yaratish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ham talab etadi. Tadqiqotning maqsadi uch kompetensiyaning tarkibiy xususiyatlarini aniqlash va ularni o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirishga yo‘naltirilgan nazariy-metodik modelni asoslashdan iborat.

Kalit so‘zlar: turizm ta’limi, lingvistik kompetensiya, pragmatik kompetensiya, diskursiv kompetensiya, integrativ yondashuv, kasbiy kommunikatsiya, xorijiy til, ESP, kommunikativ vaziyat, nazariy-metodik model, autentik materiallar, kompetensiyaviy baholash.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ПРАГМАТИЧЕСКИХ И ДИСКУРСИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ СФЕРЫ ТУРИЗМА НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

Аннотация. В статье исследуются теоретико-методические основы развития лингвистической, прагматической и дискурсивной компетенций у студентов сферы туризма на основе интегративного подхода. Современное обучение иностранному языку в туристическом образовании предполагает не только формирование грамматических знаний и словарного запаса, но и развитие навыков эффективного общения в профессиональных ситуациях, выбора речевых стратегий в соответствии с коммуникативной целью и создания целостного дискурса. Цель исследования заключается в определении структурных особенностей данных компетенций и обосновании теоретико-методической модели их взаимосвязанного развития.

Ключевые слова: туристическое образование, лингвистическая компетенция, прагматическая компетенция, дискурсивная компетенция, интегративный подход, профессиональная коммуникация, иностранный язык, ESP, коммуникативная ситуация, теоретико-методическая модель, аутентичные материалы, компетентностное оценивание.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL MODEL FOR DEVELOPING LINGUISTIC, PRAGMATIC, AND DISCURSIVE COMPETENCIES IN TOURISM STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations for developing linguistic, pragmatic, and discursive competencies in tourism students through

an integrative approach. In modern tourism education, foreign language teaching requires not only grammatical knowledge and vocabulary development but also the ability to communicate effectively in professional situations, select appropriate speech strategies, and construct coherent discourse. The study aims to identify the structural features of these competencies and substantiate a theoretical and methodological model for their interconnected development.

Keywords: tourism education, linguistic competence, pragmatic competence, discursive competence, integrative approach, professional communication, foreign language, ESP, communicative situation, theoretical and methodological model, authentic materials, competency-based assessment.

KIRISH

Globallashuv, xalqaro turistik aloqalarning kengayishi va xizmatlar bozorida mijozlar ehtiyojlarining diversifikatsiyalashuvi turizm sohasi mutaxassislaridan yuqori darajadagi kasbiy kommunikativ tayyorgarlikni talab etmoqda. Turizm xodimining faoliyati xorijiy mehmonlarni kutib olish, ekskursiyalarni tashkil etish, turistik mahsulotlarni taqdim etish, shikoyat va murojaatlarga javob berish hamda turli madaniyat vakillari bilan hamkorlik qilish kabi kommunikativ vazifalarni qamrab oladi. Shu sababli turizm ta’limida xorijiy tilni o‘qitish umumiy til bilimlarini berish bilangina cheklanmasdan, kasbiy muloqot sharoitida ulardan maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozim.

Turizm sohasi talabalarining kommunikativ tayyorgarligini shakllantirishda lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalar o‘zaro bog‘liq tizimni tashkil etadi. Lingvistik kompetensiya tilning leksik, grammatik, fonetik va semantik vositalaridan foydalanishni ta’minlasa, pragmatik kompetensiya nutqning kommunikativ maqsad, vaziyat, suhbatdosh va ijtimoiy munosabatlarga mosligini belgilaydi. Diskursiv kompetensiya esa fikrlarni mantiqiy, izchil va yaxlit nutq shaklida tashkil etishga xizmat qiladi. Ushbu kompetensiyalarni kasbiy vazifalar doirasida integratsiyalash talabaning real kommunikativ faoliyatga tayyorgarligini kompleks rivojlantirish imkonini beradi.

Turizm talabalari ehtiyojlariga bag‘ishlangan 2023-yilgi tadqiqotda 628 nafar talabaning ma’lumotlari tahlil qilinib, autentik materiallar, real hayotiy tajriba va kasbiy vazifalarga asoslangan madaniyatlararo til ta’limiga ehtiyoj mavjudligi ko‘rsatilgan. Tadqiqotda diskursiv va xulq-atvor kompetensiyalariga oid topshiriqlarning ahamiyati ham qayd etilgan (Trang, Phuong, 2023).

O‘zbekistonda ham turizm ta’limida kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish, xorijiy tillarni kasbiy faoliyat bilan bog‘lash va innovatsion o‘qitish usullaridan foydalanishga oid tadqiqotlar olib borilmoqda. Jumladan, Turdiyeva (2022, 2023) ishlarida kommunikativ topshiriqlar, loyiha texnologiyalari va madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish masalalari yoritilgan. Turakulova (2024) esa tilni o‘qitish metodlarini rivojlantirish masalalarini ko‘rib chiqqan.

Shunga qaramay, uch kompetensiyani yagona metodik tizimda birlashtirish, ularning tarkibiy bog‘liqligini aniqlash va rivojlanish natijalarini umumiy mezonlar asosida baholash masalasi alohida nazariy-metodik yondashuvni talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi — turizm sohasi talabalarida lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarni integrativ yondashuv asosida rivojlantirishning nazariy-metodik modelini ishlab chiqish va uning tarkibiy qismlarini asoslash.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

uch kompetensiyaning mazmuni va o‘zaro aloqadorligini aniqlash;

turizm kasbiy diskursining kommunikativ xususiyatlarini tavsiflash;

integrativ modelning maqsadli, mazmuniy, jarayonli va baholash komponentlarini belgilash;

modelni amalga oshirishga xizmat qiluvchi metodik tamoyillar va kasbiy topshiriqlarni tizimlashtirish.

Tadqiqotning obyekti — turizm sohasi talabalariga xorijiy tilni kasbiy yo‘naltirilgan holda o‘qitish jarayoni. Tadqiqot predmeti esa lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarni integrativ rivojlantirishning nazariy-metodik asoslaridir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega bo‘lib, unda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tushunchalarni tizimlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, kommunikativ, kasbiy yo‘naltirilgan va integrativ yondashuvlar tashkil etdi.

Ilmiy manbalarni tanlashda 2021–2026-yillarda chop etilgan, turizm ta’limi, xorijiy tilni kasbiy maqsadlarda o‘qitish, kommunikativ kompetensiya, CLIL, madaniyatlararo muloqot va diskurs masalalariga bag‘ishlangan ishlar ustuvor deb belgilandi. “Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti olimlari bilan bog‘liq nashrlar hamda xalqaro ilmiy jurnallardagi tadqiqotlar o‘rganildi. Manbalarni tanlashda mavzuga bevosita aloqadorlik, metodik yondashuvlarning tavsiflanganligi va natijalarni turizm ta’limiga tatbiq etish imkoniyati hisobga olindi.

Qiyosiy tahlil jarayonida kompetensiyalarning mazmuni, ularni rivojlantirish vositalari, o‘quv topshiriqlarining xususiyatlari va baholash usullari taqqoslandi. Tizimlashtirish metodi orqali lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalar tegishli indikatorlar bilan bog‘landi. Modellashtirish metodi esa ushbu komponentlarni yagona pedagogik jarayonda birlashtirish, ularning izchilligini aniqlash va kutiladigan ta’lim natijalarini belgilash uchun qo‘llanildi.

Tadqiqotning muhim metodik tamoyili — til birliklarini kasbiy vaziyatdan ajratmagan holda o‘rgatishdir. Masalan, mehmonxonada ro‘yxatdan o‘tkazish vazifasida talaba tegishli termin va grammatik shakllarni qo‘llashi, mijoz bilan xushmuomala munosabatni saqlashi hamda muloqotni izchil tashkil etishi kerak. Bu vazifa uch kompetensiyaning bir vaqtda faollashishini ta’minlaydi.

Shuningdek, kommunikativ topshiriqlar, loyiha texnologiyalari va mazmun hamda tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish imkoniyatlari metodik jihatdan tahlil qilindi. Turizm talabalarida loyiha texnologiyalaridan foydalanishga oid tadqiqotda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyatlari ko‘rsatilgan (Turdiyeva, 2022). CLIL yondashuvi kasbiy mazmunni til o‘rgatish bilan bog‘lash, autentik vazifalar va bosqichma-bosqich til ko‘magidan foydalanish imkonini beradi.

Maqolada yangi eksperimental ma’lumotlar yig‘ilmagan. Shu bois taklif etilayotgan model nazariy tahlil natijasi sifatida taqdim etiladi; uning samaradorligi haqida statistik jihatdan tasdiqlangan xulosa chiqarilmaydi. Universitetga oid ochiq statistik ma’lumotlar ta’lim muassasasi kontekstini tavsiflash uchun alohida ko‘rib chiqiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

3.1. Lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarning nazariy mazmuni

Turizm sohasi talabalarining kasbiy kommunikativ tayyorgarligi lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarning o‘zaro uyg‘unligiga asoslanadi. Lingvistik kompetensiya turistik terminologiya, grammatik vositalar va talaffuz me’yorlaridan to‘g‘ri foydalanishni ta’minlaydi. Pragmatik kompetensiya nutqning vaziyat, suhbatdosh va kommunikativ maqsadga mosligini belgilaydi. Diskursiv kompetensiya esa fikrlarni mantiqiy ketma-ketlikda ifodalash va nutq yaxlitligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Mazkur kompetensiyalar real kasbiy muloqotda bir-birini to‘ldiradi. Masalan, ekskursiya o‘tkazishda talaba tarixiy ma’lumotlarni to‘g‘ri bayon qilishi, turistlarning savollariga vaziyatga mos javob berishi va nutqini izchil tashkil etishi zarur. Shu bois kompetensiyalarni baholashda nafaqat grammatik to‘g‘rilik, balki pragmatik moslik va diskursiv izchillik ham hisobga olinishi lozim.

Trang va Phuong (2023) tadqiqotida turizm talabalari autentik materiallar, real kasbiy tajriba hamda diskursiv va xulq-atvor ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi topshiriqlarga ehtiyoj sezishi qayd etilgan. Bu natijalar uch kompetensiyani integrativ rivojlantirishning dolzarbligini ko‘rsatadi.

3.2. “Ipak yo‘li” xalqaro turizm va madaniy meros universiteti statistik ma’lumotlari tahlili

Universitetning 2025-yil 1-iyuldagi rasmiy ma’lumotiga ko‘ra, 2024/2025-o‘quv yilida kunduzgi ta’limda 120 nafar, sirtqi ta’limda 145 nafar va magistratura bosqichida 185 nafar bitiruvchi qayd etilgan. Jami bitiruvchilar soni 450 nafarni tashkil etgan. Shuningdek, 16 mamlakatdan 66 nafar xalqaro talaba haqida ma’lumot berilgan.

Ushbu ko‘rsatkichlar universitetdagi ta’lim shakllari va xalqaro ta’lim muhitini tavsiflaydi. Bunday sharoitda turli tillar va madaniyatlar vakillari bilan samarali muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir.

Biroq mazkur statistika talabalarning lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalari darajasini bevosita ko‘rsatmaydi. Ularning rivojlanganligini aniqlash uchun diagnostik topshiriqlar, kasbiy vaziyatlarga asoslangan baholash mezonlari va tajriba-sinov tadqiqotlari talab etiladi.

3.3. Integrativ yondashuv asosidagi nazariy-metodik model

Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida turizm sohasi talabalarida uch kompetensiyani o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirishga qaratilgan nazariy-metodik model taklif etildi. Model maqsadli, mazmuniy, jarayonli va baholash komponentlaridan iborat.

Maqsadli komponent kasbiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishni, mazmuniy komponent zarur til bilimlari va kommunikativ ko‘nikmalarni egallashni nazarda tutadi. Jarayonli komponent autentik materiallar, rolli o‘yinlar, loyiha faoliyati va CLIL yondashuvini qamrab oladi. Baholash komponenti esa tilning to‘g‘riligi, nutqning vaziyatga mosligi va fikrlarning izchilligini aniqlashga xizmat qiladi.

Modelning asosiy xususiyati kompetensiyalarni alohida mashqlar orqali emas, balki yaxlit kasbiy vazifalar asosida rivojlantirishdan iborat. Masalan, Samarqand bo‘ylab ekskursiya tashkil etishda talaba tarixiy ma’lumotlarni xorijiy tilda bayon qiladi, turistlar bilan muloqot olib boradi va nutqini mantiqiy izchillikda tashkil etadi.

Turdiyeva (2022) tadqiqotida loyiha texnologiyalarining kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishdagi imkoniyatlari, Trang va Phuong (2023) ishida esa autentik tajriba hamda kasbiy vazifalarning ahamiyati yoritilgan. Ushbu tadqiqotlar taklif etilayotgan modelning nazariy-metodik yo‘nalishini asoslashga xizmat qiladi.

3.4. Modelni amalga oshirishning metodik mexanizmlari

Integrativ modelni amaliyotga tatbiq etish quyidagi metodik mexanizmlarga asoslanadi.

Birinchidan, mehmonxona bron qilish shakllari, turistik broshyuralar, gid nutqlari va mijozlar sharhlari kabi autentik materiallardan foydalanish talabalarga til birliklarini kasbiy kontekstda o‘rganish imkonini beradi.

Ikkinchidan, rolli o‘yinlar va vaziyatli topshiriqlar orqali talabalar mehmonxona administratori va mijoz, gid va turist yoki turagent va xaridor rollarida muloqot olib boradilar. Bu jarayonda nutqning aniqligi, xushmuomalalik va vaziyatga mosligi rivojlantiriladi.

Uchinchidan, loyiha faoliyati doirasida talabalar turistik marshrut, ekskursiya dasturi yoki turistik mahsulot taqdimotini ishlab chiqib, uni xorijiy tilda himoya qiladilar. Bu usul mustaqil izlanish, jamoaviy hamkorlik va diskursiv ko‘nikmalarni birlashtiradi.

To‘rtinchidan, CLIL yondashuvi orqali tarixiy obidalar, madaniy meros, turistik geografiya va xizmat ko‘rsatish standartlariga oid mazmun xorijiy til ta’limiga integratsiyalanadi. Shodieva (2025) tadqiqotida ham madaniy meros materiallarini ingliz tili ta’limiga kiritish masalalari yoritilgan.

Model samaradorligini baholashda tilning to‘g‘riligi va tushunarliligi, nutqning kommunikativ vaziyatga mosligi hamda fikrlarning mantiqiy izchilligi asosiy mezonlar sifatida belgilanadi. Bunda o‘qituvchi topshiriqlarni talabalarning til darajasiga moslashtirishi va shakllantiruvchi baholashni muntazam amalga oshirishi lozim.

Shunday qilib, integrativ model ta’lim maqsadlari, kasbiy mazmun, kommunikativ faoliyat va baholash mezonlarini yagona tizimda birlashtiradi. Uning amaliy samaradorligini aniqlash uchun kelgusida tajriba-sinov tadqiqotlarini o‘tkazish zarur.

XULOSA

Tadqiqot natijalari turizm sohasi talabalarining kasbiy kommunikativ tayyorgarligini rivojlantirishda lingvistik, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarni integrativ yondashuv asosida shakllantirish zarurligini nazariy jihatdan asoslash imkonini berdi. Lingvistik kompetensiya til vositalaridan to‘g‘ri foydalanishni, pragmatik kompetensiya nutqning kommunikativ vaziyatga mosligini, diskursiv kompetensiya esa fikrlarning mantiqiy va yaxlit tashkil etilishini ta’minlaydi. Ularning o‘zaro uyg‘unligi turizm xizmatlariga xos kasbiy muloqot vazifalarini bajarishda muhim ahamiyatga ega.

Maqolada taklif etilgan nazariy-metodik model maqsadli, mazmuniy, jarayonli va baholash komponentlarini birlashtiradi. Modelni amalga oshirishda autentik materiallar, kommunikativ topshiriqlar, rolli o‘yinlar, loyiha texnologiyalari va CLIL yondashuvidan foydalanish nazarda tutiladi. Bunday tashkil etish til bilimlarini kasbiy mazmun bilan bog‘lash va talabalarni real muloqot vaziyatlariga tayyorlashga xizmat qilishi mumkin.

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universitetining 2024/2025-o‘quv yilidagi bitiruvchilar haqidagi statistikasi turli ta’lim shakllari va xalqaro talabalar mavjudligini tavsiflash uchun foydalanildi. Biroq ushbu ma’lumotlar kompetensiyalar darajasi yoki taklif etilgan model samaradorligini bevosita o‘lchamaydi. Shu sababli kelgusidagi tadqiqotlarda diagnostik topshiriqlar, tajriba-sinov ishlari, nazorat va tajriba guruhlari hamda statistik tahlil orqali modelning amaliy samaradorligini tekshirish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, integrativ yondashuv turizm ta’limida xorijiy tilni kasbiy faoliyat bilan uzviy bog‘lash, kommunikativ tayyorgarlikni kompleks baholash va ta’lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish uchun nazariy-metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Trang T.T.T., Phuong V.T. Needs Analysis About Intercultural Communicative Competence Among Undergraduate Tourism Students // Journal of Psycholinguistic Research. – 2023. – Vol. 52, No. 6. – P. 2599–2620. – DOI: 10.1007/s10936-023-10012-1.

2. Al-Malki E.A. English Language and Communicative Proficiency of Saudi Tourism and Hospitality Students: A Present Situation Analysis // Arab World English Journal. – 2023. – Vol. 14, No. 1. – P. 458–475. – DOI: 10.24093/awej/vol14no1.29.

3. Al-Malki E.A.A.R., Al-Harthi A.A., Javid C.Z., Farooq M.U., Algethami G.F. Comparative Determination of Communicative Competence of Saudi Students of English for Tourism and Hospitality (SSETH) to Develop ESP Course Content // International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. – 2022. – Vol. 21, No. 4.

4. Turdiyeva N.M. Development of Communicative Skills of Students in the Field of Tourism, Through the Use of Project Technology Method // Current Research Journal of Pedagogics. – 2022. – Vol. 3, No. 8. – P. 15–26. – DOI: 10.37547/pedagogics-crjp-03-08-04.

5. Turdiyeva N.M. The Role of Special Courses Based on Communicative Tasks in the Development of Intercultural Competence of Students in Higher Education // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. – 2023. – № 8. – B. 252–255.

6. Turakulova Kh.S. Development and Practice of Language Learning and Teaching Methods in Uzbekistan // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. – 2024. – № 3. – B. 101–105.

7. Turdiyeva N.M. Enhancing Tourism Education: Strategies for Teaching Russian Language to Tourism Students // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. – 2024. – № 4. – B. 312–316.

8. Abdullaeva F. Analysis of Improving Foreign Language Communicative Competence and Prospects in Professional Training of Tourism Students // Xorijiy lingvistika va lingvodidaktika. – 2024. – T. 2, № 5. – B. 106–112. – DOI: 10.47689/2181-3701-vol2-iss5-pp106-112.

9. Shodieva N. CLIL yondashuvi asosida O'zbekiston madaniy merosini ingliz tili ta'limiga integratsiyalash metodikasi // Modern Science and Research. – 2025. – B. 200–204. – DOI: 10.71337/inlibrary.uz.science-research.118881.

10. Usmonova Z. Turizm sohasi talabalarining ingliz tilidagi kasbiy diskursida uchraydigan kommunikativ to'siqlar va ularni bartaraf etish mexanizmlari // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. – 2026. – T. 4, № 6. – DOI: 10.5281/zenodo.20674826.

11. Effective Strategies for Developing Professional Communicative Competence in Prospective Tour Guide-Interpreters through the CLIL Approach // The Lingua Spectrum. – 2026.5. Yoziyev E. S. Boshqaruv psixologiyasi. – Qarshi: Fan va ta'lim, 2021. – 388 b.